

Eltűnt és megmaradt várostörténeti emlékek és *furcsaságok Budán*

Az utolsó két-három évszázadban annyi rombolás: tűz, árvíz, háború pusztította Budát — kivált a három nagy ostrom —, hogy nem volna csoda, ha a múlt emlékeiből minden semmivé vált volna. A véletlen azonban különös játékot űz az étellel és a valósággal és ha nagyjából pézünk is csak körül, megannyi megmaradt várostörténeti emléke és furcsaságba botlunk.

Mindjárt a Várhegyen a rengeteg elpusztult épület között — nem is térve ki a mindenki által ismert Mátyás-korabeli Miklóstoronyra, a „katona-templomra“, a Vörös Sün-ös házra, a Várszínházra — ime, a majdnem egészen rombadőlt Uri-utcában

ittmaradt egy középkori falrész.

Az Uri-utca 31. és 33. számú ház közé préseledve áll a paulinusok egykori templomának épen maradt, időálló fala — észre sem veszi, aki bolyongásaiban elhalad mellette. Csak átsuhanunk a nappal is homályos, keskeny Dárda-utcán és a rövid Fortuna-közön, máris itt állunk az öreg állami épület, a Fortuna-utca 2. előtt, ahol nem is oly rég, az ostrom után a nyugdíjasok álltak sorban, a háború előtt pedig a hadiköltőcsön-kötvények járuléka miatt jártak-keltek itt az érdekeltek. Ez az öreg épület Buda városáé volt, itt nyitotta meg 1784-ben

a városi Fortuna-fogadót,

ősrégi elődjét az államosított szállodának. Az utca is innen kapta a nevét. Hentzi tábornok 1848-ban, mint vizsgálati fogoly, itt lakott, de amikor 1849 január 1-én a menekülő forradalmi kormány hatósága ittfelelte, átköltözött a Színház-utcai, 1945-ben kiégett, egykori hadtestparancsnoksági épületbe. A most is álló oszlopok közül indult május 21-én reggel 6 órakor rohamot vezényelni a Várba feltört és a Szentgyörgy-téren gyülekező honvédek ellen, de a Habsburg József (akkor Teleki)-palota főkapuja előtt haslövést kapott. Katonái a mai Incze pápa-térre — az öt év előtt ugyancsak rombadőlt — leányiskolában volt hadikórházba vitték, majd honvédeink onnan a hadtestparancsnokságra. Ott is halt meg másnap hajnalban.

Lenn, a Várhegy alatt a Mártirok-útján szintén áll még egy jókora falrész, a Menház-utca és a régi János-kórházi kápolna között. A járókelők rá sem tekintenek — pedig

a XIII. századból maradt itt.

A mai Pálffy-tértől húzódott, mint Budavár védőfala, a Logodi-utcáig, ahol a vár északnyugati sarokbástyájához csatlakozott, Ma is áll ez a körbástya, mely a középkorból való, mert akkor építettek körbástyákat. 1686-ban a török ellen itt támadták a mai Ostrom-utcán (innen a neve) a körfalat, 1849-ben pedig Leiningen-Westerburg tábornok csapatai indultak a Bécsi-kapu ellen az Ostrom- és a Várfoke-utcán

Mit hallunk holnap a HIRLAP sétahajóján?

Szombaton délután 6 órakor induló sétahajónk közreműködő művészei a következő műsor-számokat adják elő:

Jáhn Antal és Hidas Hajós Éva tangóharmonika-kettőse:

Liszt: II. magyar rapszódia
Liszt: Szerelmi álmok
Jáhn: Orosz fantázia
Rossini: Tolvaj szarka
Strauss: Terefere polka
Grock: Béka-róka csárdás.

Prous Géna lengyel sanzonénekesnő (kíséri Hidas Hajós Éva):

Wakslack: Lengyel csárdás
Ocsicsorna (orosz népdal)
Mexikói dal (három nyelven).
A régi bolondos Budapest (tréfás zenei revü)
Godar: Bölcsődal.

A legújabb táncszámokat hang-
lemezek közvetítik.

Hajójegy (3 Ft) kizárólag a HIRLAP
jegyirodájában.

át, körülbelül onnan, ahol a mártírok emléktáblájával megjelölt katonai fogház áll, amely akkor osztrák trén-kaszárnya volt. Mindent a falba épített fővárosi márványtábla Aggházy Kamill szövegével és tereprajzával tömören elmondja. Az emléktábla egyhatod része azonban az 1944-45. évi utcai harcokban letört és a többi részét most a ráragadt, tépett és fakult plakátrészek eltakarják. Könnyű volna — és időszerű is 1949-ben! — megújítani. A vésetek még olvashatók is, csak a letört részt kellene pótolni.

Öt év előtt a Viziváros pusztult oly nagy mértékben, mint a Vár, de azért itt is akad megmaradt várostörténeti emlék. A Vám- és Iskola-utca sarkán egy régi házban sütőüzlet van. Sokan beszélnek oda és érdeklődnek, mi az a

megfeketedett fatörzsök-rész,

amit az utcasarkon vasrács vesz körül. Most hiányzik ugyanis a Fővárosi Múzeumnak az ostrom előtt ott volt ismertető táblácskája. A ház a XVIII. században a bognárook budai céh-háza volt és a most vasbafoglalt régi fatörzsökbe vándorló bognárlegények vertek akkoriban egy-egy szöveget. 1849-ben az ostrom idején, épp úgy mint a házat, ágyúgolyók is érték és

az egyik golyó most is látható a régi fába bemélyedve.

Régi mende-monda szerint a fa 1686-ból való volna, mégpedig az az eperfa, amelyre a törökök Kanocsay Endre magyar tisztet felakasztották, de nagy teste lehúzta és a gyűztes ostromlók még élve találtak rá. Tóth Béla azonban kiderítette, hogy a „vastuskó“ tölgyfából van és nem azonos a regeli eperfával.

Csalogány-utca 13. Ódon egyemeletes ház, valószínűen a török idők után épült, részben megrongálódva, most is áll. Nevezetessége a Medve-utca sarkán az emelet párkányán a régi cégér: az alsó végtagjain ülő,

mellső mancsaiban almát tartó kis fekete medve.

Subits Jánosné, aki 41 éve lakik ebben a házban, elmondotta, hogy édesanyja, aki most volna 109 éves, már kisgyermek korában látta ezt a fekete medvét. Legalább száz éve volt itt tehát állandóan a fűszerüzletek cégére és nyilván ettől kapta a nevét az itt kezdődő Medve-utca is. Az ostrom tüze azonban elvitte a kis medve felső részét.

Nem messze innen áll az egykori Bomba-, most Batthyány-tér 4. számú rokokó-épület, amelyben valamikor táncterem és szálló volt a XVIII. század második felében,

a „Fehér Kereszthez“ címezve,

ahol épp úgy, mint a várbeli Vörös Sün épületében vándor német komédiások színelőadásokat is rendeztek. Régi budaiak emlékezete szerint 1862-ben még mindig rajta volt a házon a „Fehér Kereszthez“ német nyelvű felirat. Ma szegény budaiak lakják az ostromból megmaradt, műemlékké nyilvánított egyemeletes épületet, amelynek hátsó kapuja a Gyorskocsi-utcára nyílik.

Kevesen tudják, hogy a budai ferencesek kolostorának a szerzeteskivüliek számára elzárt elsőemeleti folyosóján egy nagy fake-reszt van, amelyen régi olajfestményből kivágott, felfeszített Jézus látható. A 87 éves Nándor atya, a szerzet könyvtárosa megerősítette azt a szájhagyományt, hogy ezt abból az olajképből vágták ki, amelyet Ferenc császár koronázására adtak kölcsön a ferencesek a várbeli helyőrségi templomnak, de nemcsak a koronázás játszódott le a régi kép előtt, hanem utóbb — Martinovics egyházi lefokozása ts. A megrongálódva visszakerült festményből vágták ki aztán Krisztus testét.

Köztudomású, hogy Tabánban az Apród-utca sarkán elpusztult a kis ház, amelyben Virág Benedek lakott, Semmelweis Ignác szülőháza (Apród-utca 10) dűledezik, de a Szarvas-téri sarokház magas terraszán megint kocsma van, mint

hajdan itt volt a Szarvas-fogadó. Nem Mátyás király kisebbik vadászkastélya volt, hanem csak annak a helyére épült ez a nagy, esetlen épület. Kapuja fölött a fogadó egykori cégére:

zöld fák közt két eb szarvast űz.

Ez az időtálló, stukkó-domborművű cégér ugyanolyan kivitelű, mint az Incze pápa-téri Vörös sün, valószínű tehát, hogy ugyancsak 280 éves, mert a várbeli ház az 1696-os összeírásban már szerepelt. Atellenben, a tabáni parkban egy régi oszlop áll. A múltban sokan megbámulták, mert az a hír terjedt el fölöle, hogy ez volt

az utolsó budai pellengér,

holott a múlt századból ittmaradt ártatlan lámpaoszlop csupán. Szégyenoszlophoz-bilincselés a német polgárságú városok büntetőeszköze volt, nincs adat arra, hogy Budán valamikor pellengér lett volna.

Városmajor közelében, néhány lépésnyire a fogaskerekű állomásától négy árnyékos akác közt áll az Ecce homo-szobor. Rajta magyar és német felírás, mely a járókelőt a túskekoszorús Krisztus fájdalmára emlékezteti. Körötte vasrácskerítés. A primitív, időmegviselte szobrot Rothe Mária, budai polgárnő állította 1725-ben a „felebarátj szeretére“ emlékére. Itt a XVIII. században, sőt egészen a múlt század közepéig

vesztőhely

volt. Utoljára egy feleséggyilkost végeztek itt ki.

Tizenhat vadgesztenyefa

lombosodik a Kútvölgyi-út és a Malinovszki-fasor találkozásánál a villamossinek mentén. A hagyomány szerint egy Gerliczy bárónő ültette a fákat a 80-as években, hogy mint a vérmezői vértanuk egyik rokona megjelölje a helyet, amely tudomása szerint Martinovics Ignác és társai titkos sírhelye.

Nem tévedett. E fák mögött, a közeli háromszögletű területen találtak meg 1914-ben a vértanuk csontjait...

T. E.